

Brud- och brudpigeutstyrlar i Ore socken, Dalarna, på 1850—70-talen.

I Dalarna liksom i andra delar af vårt land voro bondbrudarna synnerligen grannt utstyrda, ej sällan i en dräkt som väsentligen skilde sig från den i de respektive landsdelarna burna folkdräkten. I all synnerhet gällde detta kronbrudarna, som af något fruntimmer bland ståndspersonerna kläddes i krona och för tillfället hyrd dräkt. Icke-kronbrudar, som kallades *blind* eller *flättbrudar*, fig. 1, uppträdde däremot i sin egen bästa feststass, men med en extra utstyrsel, som endast brukades af brudar och deras kvinnliga uppvaktning, de så kallade *brask-* och *kranskullorna* eller *brudpigorna*. I Orebyggden i Dalarna skilde man på flättbrudar, eller sådana som buro socknens festdräkt men ej krona, och kronbrudar, det vill säga sådana som hade kyrkkrona och vanligtvis hyrd dräkt. »Flättbrud» kallades bruden därför att hon lät fläta sitt hår, och det gick till sålunda. Först kammades håret från pannan öfver hjässan och rakt ner i nacken, där det tillknöts med en stark becktråd.

Fig 1. Flättbrud.
Ore sn, Dalarna.

Härtill fordrades minst två personer, den ena såg till att hvarje hårstrå låg »stripande» rakt ner, och den andra knöt så till den nämnda tråden. För att håret skulle sitta slätt, beströks det med sockervatten, »sukervatn». Sedan delades håret i två hälfter, fig. 2, och flätades mycket hårdt, lades så i en krans bakpå nacken,

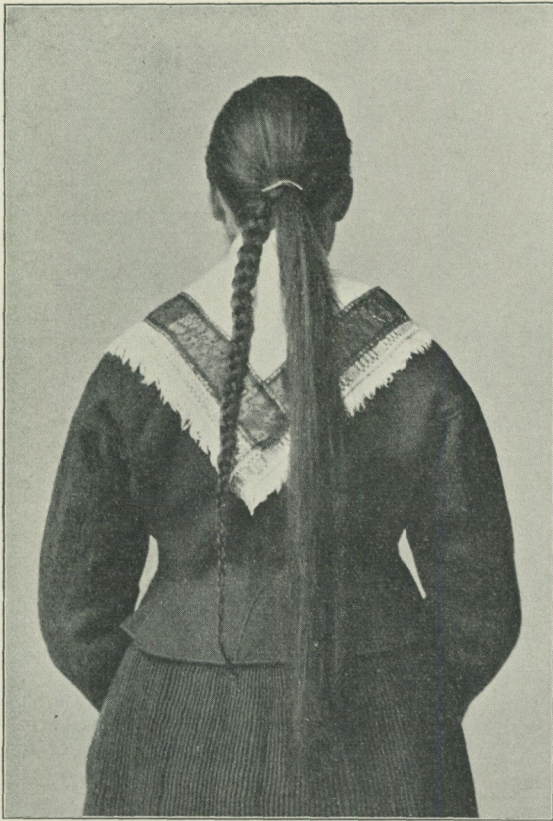

Fig. 2. Flätning af håret.

och för att den ej skulle glida ner, syddes den fast. En nu sjutiofemårig gumma, förut brudkläderska, berättade, huru det ofta hände de stackars brudarna, att de blefvo sönderstuckna rundt hela hufvudet, utan att de med ett enda ord gäfvo detta tillkänna, förrän hela deras hårklädsel var genomblödd, då en ny sådan i hast måste an-

skaffas. Omkring denna krans lades ett rödt klädesband, som kallades »la». Fig. 3. En del lan voro vid ena sidan kantade med ett

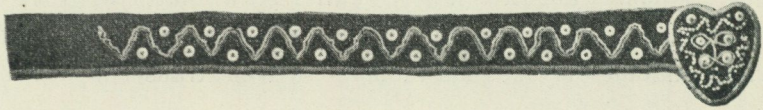

Fig 3. La.

blått sidenband, hvilket vid påfästningen skulle komma allra ytterst; för öfrigt voro å bandet påsydda små glasperlor i alla möjliga färger och mönster. Öfver becktrådslindningen, och där bandet fästes, sattes en hjärtformig lapp, fig. 4, äfven den af rödt kläde och utsydd

Fig. 4. Bruden färdigklädd, sedd bakifrån.

med pärlor såsom bandet; den kallades »köpp» eller »nackrosa». Framför laet bundos sidenband. Om det nu var en brud, som ej skulle

vara så »förfärligt fin», fylldes den lilla fördjupningen framför hårkransen med ylleband, och utanpå fyllningen lades då de förut nämnda breda sidenbanden, vanligen olika i mönster och tre till antalet, hvilka fästes baktill med en och samma knappnål. Var det återigen en »mycket fin» brud, lades sidenbanden under, och utanpå kommo andra som kallades »skänband» (inväfda med silfvertråd), äfven tre till antalet.

Tröjan var af grönt vadmal och räckte ett litet stycke ner om midjan. Båda framstyckena och det helklippta ryggstycket voro något svängda i midjan. För öfrigt hade den små isydda kilar, en vid hvarje sida och en i ryggstycket, hvilka började från tröjans nedersta kant och slutade i midjan. Ärmarna voro nästan rakt klippta utom den lilla snedningen nedanför armbågen. Kantningen var af gula band; äfven hvarje söm och kil var prydd med isydda sådana, men i senare tid utbyttes dessa band mot röda. Utanpå tröjan kom ett hvitt i tresnibb viket halskläde, »listklädä», med frans och röd bård — namnet af den röda bården, som vanligen kallades list — hvilket i sin ordning var utstyrdt med ett »skänband». Detta fästes å tresnibben inom bården, så att det delvis täckte densamma. Ytterst kommo pärlbanden, större och mindre. De mera förmögna brudarna buro äfven silfverkedjor med kors. Till denna dräkt hörde också brudhandskar, som voro af rödbrunt skinn, broderade i grönt, blått, gult och rödt silke; äfven dessa fingo sedan ge vika för de gula, som började anses vackrare, broderade ungefär i samma färger fastän mönstren olika och med paljetter. Härtill kom slutligen grön, rödkantad kjortel, som var rynkad, »pässad». Tyget till denna var fyrskäftadt halfylle, varpen af spunnet lin, inslaget af grönt yllegarn. Vid rynkningen genomblöttes tyget med hett vatten och lades på en för detta ändamål afpassad bräda, sedan gjorde man med händerna rynka för rynka, tills hela kjorteln var färdig, och öfver dessa spikades i sicksack smala band för att de ej skulle glida upp; sedan fick den på detta sätt torka i en lagom uppvärmd bakugn med det goda resultatet, att vecken blefvo lika hållbara som kjorteln. Förklädet var af hvitt bomullstyg och kallades »oetförklä». — Fotbeklädnaden utgjordes af röda strumpor med gröna hållappar samt af

skor med klacken midt under foten och spännen eller skinnremmar öfver vristerna.

Rika brudar uppträdde i krona och kallades därför *kronbrudar*. Dessa brudar buro sitt hår inuti kronan, som var af silfver och länades från församlingens kyrka. Omkring kronan lades en krans med blommor af papper i alla möjliga färger. Klädningen var helsvart, men som skärp begagnades ett band af rött siden eller väfdt med guldtråd som inslag. Öfver axlarna lades röda sidenband, som fästes i skärpet, och en del hängde ner ifrån brudbältet baktill så långt kjorteln räckte. Äfven till denna klädsel begagnades halsband, hvars ena öfver bröstet nedhängande hälft var fylld med pärlor, hvilka liksom flättbrudens voro större och mindre samt mångfärgade, andra hälften, som lades öfver skuldrorna, pryddes här och där med blommor liknande hårklädselns. Strumpor och skor voro som de i det föregående omtalade.

Brudpigornas klädsel skilde sig ej så mycket från den nyss beskrifna »flättbrudens». Håret var liksom hennes rakt bakåtkammadt, men i stället för den korta tråden, som bands till i nacken, nyttjades ett långt, brokigt hemmaväft band, »krusband», med små af bandets ränning gjorda tofsar i ändarna. Detta lades under det fritt nedhängande håret så, att den ena halfvan var något längre än den andra; så tog man den delen af bandet, som föll ner öfver höga axeln (eller också tvärtom) och lade den öfver håret till den vänstra, och den andra halfvan af bandet, som förut hade sin plats å nämnda axel, togs öfver till den högra och bands så till ganska hårdt. Håret delades sedan i två hälfter, hvarje hälft omlindades med bandet i täta hvarf och lades sedan liksom brudens i en krans omkring hufvudet. Merendels var bandet så långt, att det ytterligare kunde läggas ett par hvarf omkring kransen och knöts sedan till i nacken, där den längsta delen af bandet bildade en ögla, som jämte tofsarna föll ner på halfva ryggen. (Brudpigorna sades därför hafva »bundet hår».) »Skänband» lades äfven här öfver hårkransen, men brudpigorna fingo endast bära ett. Utanpå detta sattes slutligen en hvit, i nacken öppen mössa den så kallade »timpen». Halsklädet var väfdt med sin vanliga röda list, men fick ej prydas med något skänband. För öfrigt voro brudpigorna klädda som bruden, dock ej med pärlband.

Kronbrudarnas brudpigor åter ansågos förnämligare än flättbrudarnas och voro klädda i en dräkt, som liknade den här ofvan skildrade flättbrudsdräkten.

Grop Anna Olsdotter.

»Järnringar i berget.»

Mångfaldiga gånger har jag i Sverige och särskildt i Mälardalsskapen hört personer bland allmogen omtala förekomsten af »järnringar i berget», vid hvilka fordom, då vattenståndet varit högre än nutilldags, farkoster skulle blifvit fastgjorda. Frågar man, om sagesmannen själf sett ringen, får man i regeln det svaret, att han sett den i sin barndom eller att han hört det berättas af den eller den, som sett ringen. Upprepade gånger har jag i sällskap med mina sagesmän förgäfvets letat efter de hemlighetsfulla ringarna. Vid ett tillfälle — det tilldrog sig i Skederids socken i Uppland — fick jag efter fruktlöst letande höra, att man måste vara född med segerhufva eller åtminstone vara söndagsbarn för att få syn på ringen.

Samma erfarenheter ha under årtionden gjorts af flera mina bekanta, och H. Indebetou kommer i sin skildring af Södermanlands fornminnen till samma negativa resultat.

Det synes också föga troligt, att en järnring skulle kunna motstå de atmosfäriska inflytelserna — omväxlande regn och torka — så många hundra år, som å olika platser måste beräknas ha förflutit, sedan en vik af hafvet kunnat gå dit upp, i många fall säkerligen för så länge sedan, att järnet öfver hufvud taget då var okänt i vårt land.

Vid ett besök, som jag sommaren 1908 gjorde vid Sjöberg i Sorunda socken i Södertörn i och för arkeologiska undersökningar, lyckades det mig emellertid att för första gången verkligen komma en af de mystiska järnringarna på spåren. En af mina medhjälpare, f. båtsmannen Sundqvist, omtalade, att han i sin ungdom för omkring 40 år sedan iakttagit flera sådana ringar vid Fällnäs något längre söderut. Sedan jag utlofvat en belöning, om han lyckades återfinna dem, begåfvo vi oss en söndagsmorgon till platsen.

På ett i Fällnäsviden, en vik af Östersjön, utskjutande berg, *Marstaudden*, midt emot fiskarstugan på andra stranden och sydost